

Boško Pešić, *Uvođenje u filozofije egzistencije**
(Tuzla: Centar za kulturu i edukaciju
»Logos«, 2021), 273 pp.

Knjiga *Uvođenje u filozofije egzistencije*, autora Boška Pešića, profesora na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, zbir je prethodno objavljenih tekstova koji tematiziraju različite filozofije egzistencije. Osim što su tekstovi, kao što navodi sam autor, prošireni i prerađeni, napisan je uvod i novo, zaključno poglavlje. Time je ova knjiga, iako je uglavnom fokusirana na nekolicinu autora kao što su Jaspers, Heidegger i Nietzsche, zaokružena cjelina koja se bavi bitnim aspektima filozofije egzistencije, a ne samo zbirka nepovezanih tekstova. Knjiga se tako sastoji od uvodnog poglavlja pod naslovom »Međuprostori. Kratak nagovještaj uvođenja«, a zatim slijede poglavlja: »Temelji filozofije egzistencije«, »Hannah Arendt i filozofija egzistencije«, »Heidegger i Jaspers: Plaidoyer za jedan filozofski slučaj«, »Egzistencijalno ovremenjivanje«, »Čovjek u posjedu metafizike«, »Jaspersovo rasvjetljavanje egzistencije«, »Svjetska budućnost filozofije«, »Nietzscheov religiozni život kao tjelovanje beskonačnosti«, »Orisi fenomenologije religije« i »Egzistencija i tehnika«. Osim toga, na kraju knjige nalazi se »Kazalo imena«, »Bilješka o tekstovima« i »Bilješka o piscu«.

U uvodnom tekstu autor naglašava poteškoće s pisanjem uvoda u neku filozofsku problematiku, jer ono iziskuje ulaženje u same filozofske probleme, a ne tek prepričavanje povijesti filozofije. To je, kao što poentira Pešić, danas posebice otežano dostupnošću informacija o filozofiji, zbog kojih se čini da je svaki pokušaj filozofiranja sveden na umješnost spretnog pisanja o filozofiji. Pitanju filozofije egzistencije stoga se nastoji pristupiti tematiziranjem ključnih problema filozofije egzistencije, kao one filozofije koja se bavi pitanjem smisla ljudskog postojanja i koja nastoji odgovoriti na pitanje što bi čovjek mogao biti. Prema Pešiću, horizont koji otvara filozofije egzistencije ključan je za shvaćanje suvremenosti, jer njena problematika leži u temelju našeg svijeta. O tome Pešić zaključuje:

»Na kraju krajeva, to što se nalazi u samoj biti istine nije ništa drugo nego svijet. Takav svijet kao povijesnotvoran događaj najmanje je neki fizički prostor, a

* Ovaj prikaz nastao je u sklopu istraživačkih projekata »Javna filozofija«, koji se provodi na Institutu za filozofiju u Zagrebu u razdoblju 2024–2027, prati ga Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske te se financira sredstvima iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti Europske Unije – Next GenerationEU,

daleko više ono što se u životnoj prolaznosti događa u nama i kroz nas. Među-prostori se pritom pojavljuju kao ona sjecišta duha kojima odzvanjaju zvukovi našeg postojanja i sve što je primjereno toj prisutnosti bori se za čovjeka u nama sa svime što se u toliko povijesnih navrata zlosutno pokazalo prijepornim do prevladavanja« (p. 10).

Time je istovremeno iskazana aktualnost filozofije egzistencije, upravo kao jednog propitivanja granica prošlog i sadašnjeg svijeta i nastojanje njegova prevladavanja u skladu s onim isključivo ljudskim. Ta se problematika ogleda u poglavlju »Temelji filozofije egzistencije«, koje je pregled autora ključnih za razvitak onoga što bi se moglo nazvati filozofijom egzistencije. Pešić tako objašnjava da je svojem povijesnom kretanju pojam egzistencije označavao ili »*postojanje uopće*« ili »*čovjekovo postojanje, opstanak, tubitak*«, zatim se ukratko osvrće na pojam egzistencije u srednjem i novom vijeku te ističe da se suvremeni pojam egzistencije razvio iz Schellingove i Kierkegaardove misli. Kao glavne značajke filozofije egzistencije, koja se razvila u 19. stoljeću, Pešić uzima: »1. okrenutost k čovjeku, 2. situaciju tjeskobe kao njen središnji problem i 3. doktrinu 'ništenosti' svijeta« (p. 16). Potom slijedi pregled glavnih teza i djela Schopenhauera, Kierkegarda i Nietzschea, čija je misao problematizirala ljudsku egzistenciju i time otvorila horizont filozofije egzistencije. Pritom, Pešić ističe da se filozofije egzistencije ne smije poistovjetiti s egzistencijalizmom, jer je se ona tiče čovjekovih potencijala koji nisu unaprijed zadani povijesnim ili antropološkim kontekstom. Stoga je zaključak da su navedena tri filozofa, svatko na svojstven način, otvorili problematiku ljudske egzistencije kao propitivanje njegove biti, koja nije zadana i statična stvar.

U poglavlju »Hannah Arendt i filozofija egzistencije« tematizirana je Arendtina analiza filozofije egzistencije, u kojoj je također naglašena važnost filozofije egzistencija danas. Pešić tako analizira Arendtin tekst »Što je filozofija egzistencije«, ističući da je Arendt pokazalo kako filozofija egzistencije započinje već Schellingovom kasnom, tj. pozitivnom mišlju. Ono što je ključno jest to da je Schelling nastojao nadvladati Kantovo razaranje metafizike i vratiti čovjeku njegovu stvarnost, koja se Kantovom kritikom, kao objektivna stvarnost, čini nemogućom. Čini se kako je kod Kanta, što ističe Pešić, svijet stavljen u odnos s ljudskom subjektivnošću. Taj odnos zapravo relativizira sve objektivno i ovdje se nastoji pokazati da je Schelling taj koji je, prema Arendt, nastojao tu situaciji prevladati konceptom čovjeka koji kao individua traži Boga. Slijedeći Arendtinu argumentaciju autor stoga zaključuje da je upravo iz te problematika i nastala kasnija Kierkegaardova misao te pokazuje njen krajnji domet u Heideggerovoj i Jaspersovoj misli.

Sukladno temi tog poglavlja, ostatak knjige pretežito se bavi Heideggerovom i Jaspersovom mišlju, dotičući se ključnih mjesta vezanih uz filozofiju egzistencije. Poglavlje »Heidegger i Jaspers: Plaidoyer za jedan filozofski slučaj« prikazuje odnos Heideggerove i Jaspersove misli, koje se često smatraju suprotnima. Tako se fokusira na pokušaj prevladavanja tadašnje krize tradicionalne filozofije, što Jaspers nastoji učiniti svojim konceptom »svjetske filozofije«, a Heidegger oštrom kritikom metafizike i pitanjem »o bitku kao takvom«. Pešić tako uspoređuje misao ovih dvaju autora na temelju ključnih pojmova, a to su tubitak, svijet i egzistencija. Time se pokazuje put kojim oba autora pokazuju na koji način je ljudska svakodnevica odvojena od ljudske biti kao mogućnosti autentičnog bivanja.

S obzirom na Heideggerovu ranu misao iz razdoblja *Bitka i vremena*, ta je tematika dublje istražena u slijedećem poglavlju pod naslovom »Egzistencijalno ovremenjivanje«. Ovdje Pešić analizira Heideggerovu »egzistencijalnu analitiku tubitka«, pokazujući kako bi se prema Heideggeru došlo do autentične ljudske egzistencije. Prema tome, detaljno je prikazan sklop pojmova, od kojih su ključni tubitak i vrijeme, na temelju kojih Heidegger nastoji nanovo utemeljiti mišljenje o čovjeku. Na temelju problematiziranja tubitka i vremena, piše Pešić, Heidegger je nastojao doći do pitanja o samom bitku, što je učinio u svojoj kasnijoj filozofiji. No, ovdje se radi isključivo o Heideggerovu doprinosu filozofiji egzistencije, o čemu sam autor tvrdi:

»Ipak, ovdje izložena raščlamba svjesno se zadržala uklopljena u tematski okvir koji se proteže od predontološkog razumijevanja vlastitog bitka do genuine čovjekove otvorenosti prema mogućnostima koje ga vode do njegove autentične egzistencije« (p. 104).

Heideggerova i Jaspersova misao dalje je tematizirana tijekom ostatka knjige, pokazujući važnost Arendtine teze da je Schelling otvorio problematiku filozofije egzistencije, nastojeći odgovoriti na Kantovu razornu kritiku metafizike. To se potvrđuje primjerice u poglavlju »Čovjek u posjedu metafizike«, gdje Pešić prikazuje Heideggerovo kasno nastojanje oko prevladavanja metafizike, a time i pokušaj nadvladavanja tradicionalne filozofije uopće i stvaranje novog načina mišljenja. Također se u poglavljima »Jaspersovo rasvjetljavanje egzistencije« i »Svjetska budućnost filozofije« detaljno analiziraju Jaspersove misli o egzistenciji, filozofiji i zadaći filozofije budućnosti. Prema tome, Pešić ističe da se Jaspersova misao ne može poistovjetiti sa filozofijom egzistencije te pokazuje što Jaspers podrazumijeva pod »rasvjetljavanjem« egzistencije. Tako Pešić prikazuje sklop pojmova »tubitak > samobitak > moguća egzistencija > autentična egzistencija« (p. 125) i time pokazuje puno značenje Jaspersova

izjednačavanja filozofiranja i *rasyjetljavanja egzistencije*. Filozofija je stoga, kao što se pokazuje u ova dva poglavlja, oslobađanje od zadanosti koja nam je slučajno dano svakodnevnim bivanjem u svijetu. Ona stoga u prvom redu, tvrdi Pešić, oslobađa čovjeka od njegova »mentalnog zatvora« i upravo zbog toga filozofi imaju širu društvenu zadaću brige za svijet, kroz suočavanje sa onim što kao mišljeno i prošlo određuje svijet. Osim propitivanja centralnih misli navedenih autora, vezano uz filozofiju egzistencije, Pešić se osvrće i na vezu filozofije i religije, ističući da se filozofija i teologija moraju promišljati zajedno, kako bi se religija kritički dovela do razumijevanja. Tako se u poglavlju »Orisi fenomenologije religije«, koje se ponovno temelji pretežito na Heideggerovoj misli, Pešić pita o fenomenologiji kao mogućem putu razumijevanja religije kao jednog od mogućih načina predstavljanja svijeta, zbog čega njen cilj nije u krajnjem smislu prepuštanje teologije i religije filozofiji. O tom odnosu zaključuje:

»Usmjerena na svoju stvar mišljenja, fenomenologija religije ne ide toliko za tim da religijske fenomene striktno veže za filozofiju koliko joj je stalo da ispostavi rezultat kritičke reevalucije religiozne svijesti na niti vodilji temeljnog pitanja 'što je religija?' Ono bitno religije moguće je tim putem razložiti u mjeri u kojoj se njena faktičnost ne prepušta samorazumljivom teološkom slučaju. <...> Više se radi o tome da to bitno svake religije sazdano iz religioznog načina čovjekove egzistencije bude fenomenološki obuhvatno razjašnjeno s onu stranu bilo kojeg pokušaja da se religija filozofski i teološki obnovi« (pp. 252–253).

Iz ovih kratkih navoda moguće je zaključiti da se potvrđuje navedena Arendtina teza koju navodi Pešić. Tako je u ovoj knjizi pokazan način na koji su se Heidegger i Jaspers nosili sa problemom egzistencije, koji je nastupio Kantovim ukazivanjem na slobodu i djelatnost subjekta, tj. pokazivanjem da je ono objektivno ovisno o sposobnostima subjekta. Ta se problematika tako može uočiti u pozadini navedenih poglavlja o Heideggeru i Jaspersu, što daje dodatnu težinu ovoj knjizi, koja na taj način prikazuje filozofiju egzistencije kao nužan temelj našeg svijeta, što u uvodu tvrdi i sam autor. Osim navedenim, Pešić se u poglavlju »Nietzscheov religiozni život kao tjelovanje beskonačnosti«, bavi Nietzscheovom »religijskim životom bez religije«, čime daje specifičnu interpretaciju svrhe ljudskog života prema Nietzscheu.

Završno poglavlje, u skladu s navedenom Jaspersovom mišlju o zadaći filozofa, bavi se filozofijom tehnike. Oslanjajući se na Heideggerove misli o tehnici, Pešić tako ukazuje na opasnosti koje tehnika sa sobom nosi, jer ona pretpostavlja odnošaj čovjeka prema svijetu, »<...> kojem je svrha *najviša moguća koristi pri najmanjem utrošku*« (p. 258). Pešić se tako osvrće na problematiku ekološke krize, smanjivanja bioraznolikosti i problem virtualnog svijeta, kojim konzumerizam ulazi u gotovo sve aspekte našeg života. Tako se kao zadaća,

prema Pešiću, ističe potreba za propitivanjem svijeta kakav jest i stvaranjem nove istine, koja će nadići navedene probleme. Pešić stoga zaključuje:

»U takvom jednom duhu nameće se obnovljeni (osuvremenjeni) kategorički imperativ: 'Djelovati u skladu s prirodom, a ne protiv nje.' Ovaj imperativ nije opcija za koju se moramo odlučiti. On je, ukoliko nije prekasno, zapravo posljednja mogućnost otkrivanja čovjekove biti koja će ga vratiti onome njemu najizvornijem, najprisnijem po pitanju smisla i dostojanstva«. (p. 265)

S obzirom na navedeno, *Uvod u filozofije egzistencije* nudi filozofski pregled problema koji je bitan za razumijevanja naše trenutne situacije. Ova knjiga stoga nije tek jedan udžbenički pregled, već interpretacija konkretnih filozofija u bitnom smislu. Stoga, iako u naslovu stoji riječ uvod, ona nije uvod u standardnom smislu, već prikaz filozofskog nošenja s ključnim problemima ljudskog bivanja i time ujedno jedna moguća geneza stanja suvremenog čovjeka.

Tomislav Dretar

